

Գ Ր Ա Խ Ո Ս Ո Ւ Թ Յ Ո Ւ Ն

„ՊԵՏԱՍՏԱՆԱԳԻՐՔ ՀԱՅՈՑ Մ Խ Ի Թ Ե Ր Ա Յ Գ Ո Ձ Ի“

(Հրատարակությունը Հայկական ՍՍՌ-Գիտությունների ակադեմիայի, Սրևան, 1954 թ.)

„Армянский Судебник Мхитара Гоша“
(издательство АН Армянской ССР, Ереван, 1954 г.)

Հայկական ՍՍՌ-Գիտությունների ակադեմիայի Հրատարակությամբ ռուսերեն լեզվով լույս է տեսել հայ միջնադարյան կուլտուրայի նշանավոր հուշարձանը՝ Մխիթար Գոշի «Դատաստանագիրքը» Հայոցը:

Հին հայ գրականության մեծանուն ու արժեքավոր գործերից մեկի ռուսերեն նոր հրատարակությունը նշանակալից ավանդ է հայ մատենագրության ուսումնասիրության ասպարեզում: Գրքի լույս ընծայումը հնարավորություն է տալիս դարավոր ու հարուստ կուլտուրայի արժեքավոր երկերից մեկը ծանոթացնել Սո-

Հայկական ՍՍՌ Պետական մատենադարանում պահպանվում են 33 ձեռագրեր, որոնք ներկայացնում են Գոշի նշանավոր աշխատության լիակատար կամ ոչ լիակատար օրինակներն ու առանձին հատվածները, որոնցից հնագույնը հանդիսանում է № 488 ձեռագիրը: Բացի այդ, Վենետիկի Մխիթարյան հայրերի գրադարանում պահպանվում են աշխատության տասից ավելի ձեռագրեր: Աշխատության բազմաթիվ ձեռագրեր այժմ գտնվում են Երուսաղեմի, Փարիզի, Վիեննայի և այլ գրադարաններում:

ԴԱՏԱՍՏԱՆԱԳԻՐՔ
ՀԱՅՈՑ
ՄԽԻԹԱՐԱՆԵՅ ԳՈՇԻ

ԳՐԱԳՐԱՆՈՒԹՅՈՒՆԸ
ԳՐԱԳՐԱՐԻ ՌԵԴԱԿՏՈՐ
Ա. Ա. ՊԱՊՈՎՅԱՆ

ԽՐԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆԸ
ԱՐԱՅՄԱՆԻ ՌԻ
ՍՆՆԱԳՐԱՐԻ ՌԵԴԱԿՏՈՐ
Բ. Մ. ՀԱՐՈՒՆՅԱՆ

АРМЯНСКИЙ
СУДЕБНИК
МХИТАРА ГОША

ПЕРЕВОД
С АРМЯНСКОГО
А. А. ПАПОВЯНА

РЕДАКЦИЯ
ВСТУПАТЕЛЬНАЯ СТАТЬЯ
И ПРИМЕЧАНИЯ
Б. М. АРУТЮНЯНА

վետական Միության ժողովուրդներին և կարելիություն տալ օգտագործելու իրավունքի պատմությամբ զբաղվող մասնագետներին:

Գրքի ներկա ռուսերեն թարգմանությունը կատարված է ըստ առաջիմ միակ հայերեն տպագրական տեքստը հանդիսացող «Մխիթարայ Գոշի Դատաստանագիրքը» Հայոցը, որը հրատարակել է Էջմիածնի միաբան և Գայանեի վանքի վանահայր Վահան վարդապետ Բաստամյանը Վաղարշապատում, 1880 թվականին:

Մխիթար Գոշի «Դատաստանագիրքը» իր ժամանակին ամենատարածված գրավոր հիշատակարաններից մեկն է եղել: Բավական է նշել, որ ներկայումս միայն

Գրախոսվող աշխատության առաջաբանի հեղինակ Բ. Մ. Հարությունյանը, հենվելով Վահան վարդապետ Բաստամյանից և պրոֆ. Սամվելյանի հետազոտությունների վրա, ցույց է տալիս, որ Սմբատ Գունդեստաբլի Դատաստանագրքի հիմքում ընկած է Գոշի Դատաստանագիրքը, որը ժամանակին զգալիորեն վերամշակվել է Կիլիկիայի տեղական պայմաններին համապատասխան:

Հայտնի է, որ Գոշի «Դատաստանագիրքը» Հայոցը իր ժամանակին լայն տարածում է գտել նաև Լեհաստանի և Ղրիմի հայաբնակ գաղութներում: 1862 թվականին պրոֆ. Բիշոֆֆի կողմից հայտնաբերվեց «Հին

հայկական իրավունքը կեմերդում աշխատությունը, որը ներկայացնում է Գոշի Դատաստանագրքի թարգմանությունը լատիներեն: Դատաստանագիրքը թարգմանվել է նաև լեհերեն, ինչպես և ղրիմա-թաթարական լեզուներով: Թաթարական թարգմանության հնագույն օրինակը ներկայացնում է 1568 թվականի ձեռագիրը: Գոշի Դատաստանագիրքը ժամանակին լայն տարածում է գտել նաև Վրաստանում: Հայտնի է, որ 18-րդ դարի սկզբում, Վրաստանի թագավոր Վախտանգ 6-րդի հանձնարարությամբ, Վրաստանի համար դատաստանագիրքը կազմողները լայնորեն օգտվել են Գոշի աշխատությունից, իսկ Վրաստանը Ռուսաստանին մեացնելուց հետո Գոշի մշակած հայկական իրավունքի նորմաների մի մասը մտավ ռուսական կայսրության օրենսգրքության մեջ:

Գոշի «Դատաստանագիրք»ը կարևորագույն աղբյուր է 10—12-րդ դարերում հայ ժողովրդի տնտեսական, բաղադրական և կուլտուրական կյանքի, և մասնավորապես հայ իրավունքի պատմության ուսումնասիրության համար: Պատմաբանը, հենվելով Դատաստանագրքի ձեռագրերի վրա, բազմակողմանի գաղափար կարող է կազմել 10—12-րդ դարերում Հայաստանում գոյություն ունեցող ավատական հարաբերությունների մասին: Գրքի այն բազմաթիվ հոդվածները, որոնց մեջ բացահայտվում են սոցիալական-իրավական հարաբերությունները, բացառիկ մեծ արժեք են ներկայացնում նշված շրջանի հայ ժողովրդի պատմության կարևոր իրադարձությունները հասկանալու համար:

Իրավունքի հարցերում Գոշը պաշտպանում է այսպես կոչված «Բնատրական օրենք»ը, որը ըստ նրա գեղագույն, աստվածային բանականության արտահայտություն է մարդու մեջ: Դատական գործերը ճիշտ լուծելու համար նա խորհուրդ է տալիս դիմել աստվածարանության, կրոնի վերաբերյալ գրքերին, իսկ հու-

զոզ հարցի պատասխանը ըգտնելու դեպքում՝ դիմել սովորույթներին, որոնք դարերով արմատացած են մարդկանց մեջ: Նա գտնում է, որ մարդկային բնավորությունը հակված է դեպի վիճելի հարցերի արդարացի լուծումը, որն իր արտացոլումն է գտնում սովորույթների մեջ:

Գոշը սահմանում է երկու տեսակ կանոններ, որոնցից մեկը կոչված է ուղղելու հոգին, իսկ մյուսը դատական օրենքներն են, որոնք կոչված են ուղղելու մարմինը: Գոշը գտնում է, որ պետք է գոյություն ունենան երկու տեսակի դատարաններ՝ հոգևոր և աշխարհիկ: Եվ որովհետև 12-րդ դարում Հայաստանը զրկված էր քաղաքական իրավունքներից, ուստի նա եզրակացնում է, որ աշխարհիկ դատարանի իրավասությունն ևս պետք է հանձնել եպիսկոպոսներին, մինչև այն ժամանակ, երբ կվերականգնվի թագավորի և իշխանների տիրապետությունը:

Այն հանգամանքը, որ Գոշը Դատաստանագրքում մտցրել է մի ամբողջ շարք օրենքներ, որոնք վերաբերում են թագավորի իրավունքներին, վկայում է, որ նա անխախտ հավատ ուներ, որ Հայաստանի քաղաքական ինքնուրույնությունը, վաղ թե ուշ, կվերականգնվի: Մխիթար Գոշի «Դատաստանագիրք»ը ժամանակին ծառայել է իբրև ղեկավարող իրավական ձեռնարկ հայ դատական օրգանների համար:

Ինչպես հայտնի է, «Դատաստանագիրք»ը, աշխարհիկ օրենքների հետ մեկտեղ, իր մեջ պարունակում է մեծ թվով հայ Եկեղեցու կանոններ, որոնցով ժամանակին ղեկավարվել է գաղութահայությունը:

Դրախոսվող գրքի թարգմանությունը գրադարձ ռուսերեն կատարել է Ա. Ա. Պապոյանը: Աշխատությունը խմբագրել և նրա առաջաբանն ու ծանոթագրությունները գրել է Բ. Մ. Հարությունյանը: Պատասխանատու խմբագիրն է Լ. Ս. Խաչիկյանը:

Ս. ՄԵԼԻՔ-ՍՏԵՓԱՆՅԱՆ

